

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕРМІНОЗНАВСТВА ТА ЛЕКСИКОГРАФІЇ

УДК 81'366.57:811.161.2

Михайло Гінзбург
Інститут транспорту газу, м. Харків

ПРО АКТИВНІ, ПАСИВНІ ТА РЕЗУЛЬТАТОВІ КОНСТРУКЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ФАХОВИХ ТЕКСТАХ НА ТЛІ ІНШИХ МОВ

© Гінзбург М. Д., 2017

У статті на одному «хрестоматійному» прикладі порівняно синтаксичні конструкції, що описують граничну перехідну дію, результативну подію та перебування в результативному стані, п'ятьма мовами: англійською, німецькою, російською, польською та українською. Показано, що в тих мовах, де є станова протистава, активні й пасивні конструкції відбивають під двома різними кутами зору ту саму дію або подію, тоді як українські двочленні конструкції з пасивними дієприкметниками передають значення результативного стану й тому є не пасивними, а результативними. Зроблено висновок, що українська мова не має пасивних конструкцій узагалі, оскільки конструкції з пасивними ся-дієсловами та тричленні конструкції з пасивними дієприкметниками (що їх обидві вважали пасивними у традиційних граматиках) не відповідають нормам української мови. Проте українська мова має ефективні засоби перекладати з інших мов як пасивні, так і результативні конструкції.

Ключові слова: українська мова, англійська мова, німецька мова, російська мова, польська мова, синтаксична конструкція, тричленна конструкція, двочленна конструкція, актив, пасив, результатив.

The article compares a classic example of syntactic constructions in 5 languages, specifically, English, German, Russian, Polish and Ukrainian. These constructions express 1) terminative transitive action, 2) resulting event and 3) being in a resulting state. It's demonstrated that if a language has the category of voice, active and passive constructions are used to represent the same action or event from two different viewpoints, whereas Ukrainian two-component constructions with passive adjectival represent resulting state, i.e. they are resulting and not passive. The conclusion is made that the Ukrainian language has no passive constructions at all, because neither constructions with passive *sia*-verbs nor three-component constructions with passive adjectival (both considered to be passive in traditional grammars) comply with the norms of Ukrainian. Nonetheless, the Ukrainian language has means to efficiently translate passive and resulting constructions from foreign languages.

Keywords: Ukrainian, English, German, Russian, Polish, syntactic construction, three-component construction, two-component construction, active, passive, resultative.

«Слід сказати, що кожна наука (а не тільки мовознавство) не може залишатися незмінною, доки нею займаються вчені-дослідники. В цьому полягає відмінність науки від схоластики, бо дослідні горизонти науки постійно розширюються, адже вона збагачується новими фактами і новим їх розумінням, новими теоріями».

Андрій Білецький (1911–1995) [2, с. 135].

«Важкою багатьох україністичних граматичних студій є те, що мовознавці у своїх міркуваннях не зв'язують на характерологічне вирізнення української мови з-поміж інших мов. А без такого вирізнення теоретичні узагальнення про граматичну структуру української мови мають непереконливий характер, без укр. необхідного проникнення у сутність типологічних граматичних характеристик української мови. Своєрідність української мови найвиразніше виявляється в зіставленні з іншими мовами, особливо близькоспорідненими».

Іван Вихованець [4, с. 3–4].

Стан досліджуваної проблеми. Підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС), Україна взяла на себе зобов'язання поступово впровадити «звід Європейських стандартів (EN) як національні стандарти...» [58, с. 56]. Станом на 01.01.2017 цей звід налічує близько 20 тис. європейських стандартів і швидко оновлюється, зокрема за 2016 рік європейські організації стандартизації (англ. European standardisation organisation, ESO) опублікували понад 1300 нових стандартів [67, с. 19; 68, с. 20–21]. Згідно зі Щорічним звітом [64] Україна за 2016 рік упровадила 1320 європейських стандартів як національні, переважно підтверджуючи офіційні версії, тобто мовою оригіналу. А тексти 558 (42 %) найважливіших європейських стандартів, відповідність вимогам яких суб'єкти господарювання мають доводити наглядовим органам та іншим заінтересованим особам, перекладено українською з однієї з офіційних мов ESO: англійської, французької, німецької.

Характерною особливістю стилю нормативних документів, зокрема стандартів, є безособова форма викладання тексту, яка не потребує вказувати на виконавця дії [40, п. 6.1.9]. Проте вияв цієї безособовості залежить від мови. В англійських і німецьких версіях стандартів цю безособовість переважно подають двочленими пасивними конструкціями¹. Окрім того, тексти цих стандартів містять численні результативні² конструкції, що їх через зовнішню подібність (особливо в англійській мові) часто-густо розглядають як різновид пасивних. Це відбиває і термінологія, наприклад: *пасив дії* та *пасив стану* [26, с. 88], *actional and statal passives* [70, с. 122], *Zustandspassiv* [23, с. 117; 51, с. 163], *статальний пасив* [33, с. 150]. Проте, як буде показано далі, пасивні й результативні конструкції відбивають істотно різні з аспектового погляду ситуації позамовної дійсності, мають різну граматичну природу, і тому їх треба чітко розрізняти та відповідно перекладати.

У своїх попередніх статтях (наприклад [11; 13; 15]) ми також не розрізняли пасивних і результативних конструкцій, називаючи українські двочленні конструкції з пасивними дієприкметниками, що позначають предмет і набути ним ознаку, пасивними. Подальше заглиблення в цю проблематику не заперечило правильності основних практичних висновків зазначених статей, але спонукало нас запропонувати чіткішу класифікацію українських конструкцій, яка би ґрунтувалася на результатах типологічних досліджень³ пасивних і результативних конструкцій у різноструктурних мовах

¹ У мовознавстві *конструкцією* (англ. construction) називають поєднання слів (мовних одиниць), утворене за граматичними правилами [25, с. 163; 60, с. 594]. У цьому значенні також уживають терміна *зворот* (англ. turn, phrase) [1, с. 205, 274].

² Через двозначність українського прикметника *результативний*, який має такі значення: 1) прикметник до *результат*; 2) який дає або приносить позитивний результат [50, т. 8, с. 490], пропонуємо називати ці конструкції *результативними*, щоб підкреслити, що вони можуть позначати як позитивний, так і негативний результат.

³ **Типологічні** (від грец. τυπος – відбиток, форма, зразок і logos – слово, учення) **дослідження** – порівняльні дослідження певних мовних явищ у різноструктурних мовах з метою визначити спільні риси, а також особливості, властиві кожній мові.

[28; 45; 54–55; 61] та враховувала не лише формально-синтаксичну структуру українських конструкцій, а також їхню семантику. У цій статті для наочності порівняння і зіставлення мовних конструкцій ту саму «макроситуацію» подано, окрім англійської, німецької та української, ще і спорідненими слов'янськими мовами: російською та польською. Оскільки можливість/неможливість протиставляти активні й пасивні конструкції в певній мові тісно пов'язана з наявністю/браком у ній морфологічної категорії стану (*англ.* voice, *нім.* Genus, *рос.* залог, *пол.* strona), наше дослідження ґрунтується на відповідних граматичних описах цих мов, а щодо української мови – насамперед на працях Івана Вихованця [4–5; 7], у яких заперечено наявність такої морфологічної категорії в українській мові, та Катерини Городенської [8, с. 217–298; 19], у яких вона, ґрунтуючись на традиціях живої народної мови, обстоює синтаксичну самотність як загальноновживаної, так і фахової української мови.

Результатив⁴ на матеріалі української мови досліджено в численних працях Юлії Голоцукової (див., наприклад, [16–17]). Проте, на нашу думку, запропонований у них підхід має певні методичні вади. По-перше, чітко не розмежовано семантичні та граматичні поняття (категорії) і зроблено хибний висновок, що категорія результативу є особливою грамею категорії стану дієслова [16, с. 61]. По-друге, авторка вважає, що результативи в українській мові – це «грамеми зі значенням результативного стану, <...> типовими виразниками яких є відповідно предикативно вжиті пасивні дієприкметники доконаного і недоконаного виду або предикативні форми на *-но*, *-то*» [16, с. 64]. Так, конструкції з пасивними дієприкметниками доконаного виду безперечно передають значення результативного стану як наслідку виконаної дії, але утворені від тих самих граничних дієслів⁵ спільнокореневі дієслівні форми на *-но*, *-то* мають інше значення, а саме події, пов'язаної із закінченням дії та переходом у цей результативний стан [11, с. 10–11]. По-третє, у цих дослідженнях не розмежовано дві різні з аспектового погляду ситуації: *дію* і *стан*, а пасив визначено як «предикативну форму, що виражає *стан* предмета й позначає, що підмет речення не відповідає суб'єктові *дії* або що суб'єкт *дії* взагалі не виражений у реченні» (наше виділення – М. Г.) [16, с. 67].

Мета статті – ґрунтуючись на зазначених працях, показати, що

– українські двочленні конструкції з пасивними дієприкметниками доконаного виду в присудковому значенні є не пасивними, а результативними;

– оскільки конструкції з пасивними ся-дієсловами⁶ та тричленні конструкції з пасивними дієприкметниками не відповідають нормам української мови⁷, то українська мова не має пасивних конструкцій узагалі;

– українська мова має ефективні засоби перекладати з інших мов пасивні й результативні конструкції.

1 Моделювання діяльності перекладача

Перекладання положень європейських стандартів можна умовно поділити на дві стадії. На першій перекладач намагається з'ясувати зміст певного положення, тобто перетворює синтаксичні структури англійської (німецької) мови в семантичну модель. На другій – викладає зміст положення українською мовою, тобто перетворює цю семантичну модель в синтаксичні структури української

⁴ У працях Юлії Голоцукової терміна *результатив* ужито у значенні, що його запропонував Олександр Холодович та його учні, а саме: форми, яка позначає стан предмета, якщо цей стан зумовлений попередньо закінченою дією [55, с. 7]. Саме в цьому значенні його вжито й у нашій статті. Окрім того, терміном *результатив* позначають різновид об'єкта дії зі значенням результату (наприклад: *Я нарвав квітів*; *Я наробив помилок*) [48, с. 616].

⁵ **Граничне дієслово** (*англ.* terminative verb, *рос.* предельный глагол [1, с. 104]) – дієслово, яке називає процес, що прямує до свого природного кінця.

⁶ Цим терміном позначено всі дієслова з афіксом *-ся* незалежно від їхнього значення [10, с. 4].

⁷ Як зазначає Катерина Городенська, «для книжних стилів російської мови характерне широке використання трикомпонентних пасивних конструкцій, утворених дієсловом недоконаного виду пасивного стану на *-ся*, іменником у формі орудного відмінка на позначення суб'єкта дії та іменником у формі називного відмінка, що визначає об'єкт дії. Для української мови вони не характерні» [19, с. 12].

мови (рис. 1). Безумовно, ці перетворення відбуваються в голові перекладача підсвідомо. Проте, щоб сформулювати чіткі правила перетворення пасивних конструкцій англійської (німецької) мови в конструкції, властиві українській мові, треба описати структуру такої семантичної моделі, покласифікувавши процеси позамовної дійсності й визначивши учасників для кожного різновиду процесів.

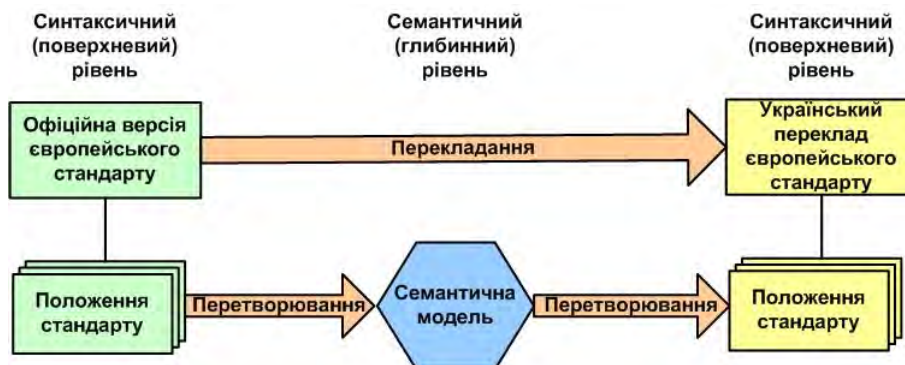

Рис. 1. Модель перекладання європейських стандартів

Насамперед зазначимо, що треба чітко розрізнити модель фрагмента позамовної дійсності й семантичну модель (структуру), які відповідають двом різним рівням (етапам) моделювання фрагмента позамовної дійсності та відбивання його мовою (рис. 2). Перша модель відбиває **ситуацію** позамовної дійсності (*англ.* situation, *рос.* ситуация [1, с. 413]), тобто сукупність об'єктів позамовної дійсності та зв'язків між ними. Друга ж – семантична модель – передає не ситуацію як таку, а **стан справ** (*англ.* state of affairs, *рос.* состояние дел), тобто уявлення мовця (автора, розробника стандарту) про певну ситуацію, яке він хоче висловити. Семантична модель складається з предиката та актантів [39] (рис. 2).

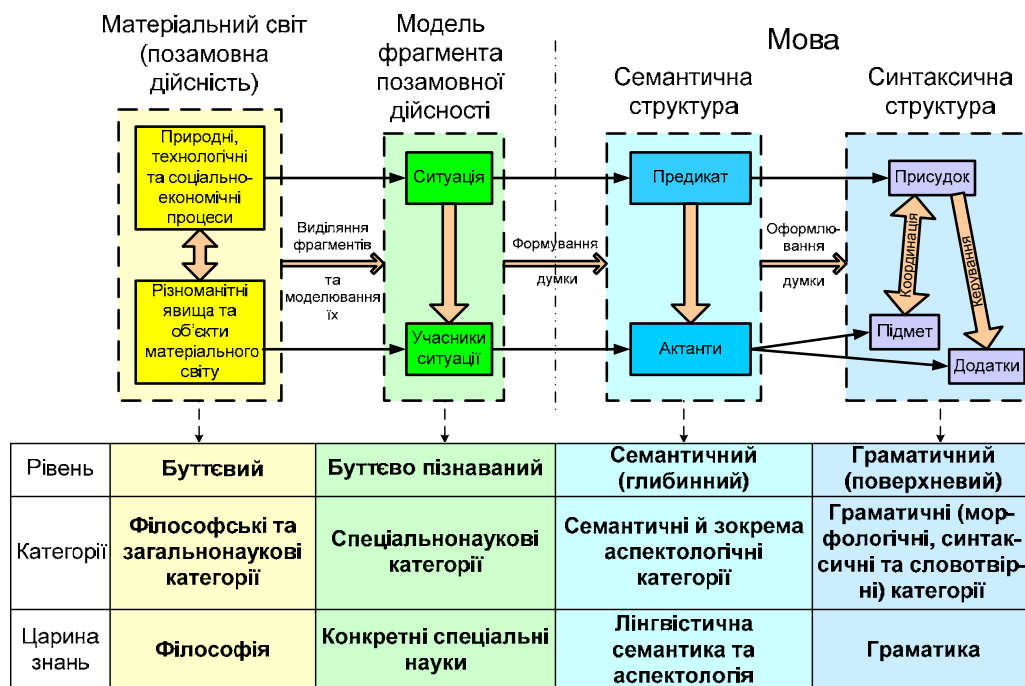

Рис. 2. Моделювання фрагмента позамовної дійсності та відбивання його мовою

Завдання перекладача – передати іншою мовою авторський текст, який містить як «об'єктивні» параметри ситуації, так і «суб'єктивні» уявлення автора про ситуацію. З огляду на це, перетворення, подані на рис. 1, відповідають лише семантичному та граматичному⁸ рівням (рис. 2). Тому,

⁸ Ґрунтуючись на концепції Івана Вихованця [4, с. 4; 5, с. 15], ми розглядаємо граматику як науку, яка вивчає морфологічні, синтаксичні та словотвірні явища, тобто вона складається з трьох частин: морфології, синтаксису та словотвору.

досліджуючи ці перетворювання, треба чітко розрізняти семантичні та граматичні поняття (категорії) й не вживати деяких засадничих термінів (наприклад: *стан, процес, дія, подія*) у різних, частогусто не пов'язаних між собою значеннях, що зазвичай спричиняє істотні труднощі та плутанину. Таке розмежування семантичних і граматичних понять (категорій) та згармонізування зазначених понять і термінів детально розглянуто в наших статтях [9; 12]. Тому подаємо лише деякі висновки, що безпосередньо стосуються проблеми, досліджуваної в цій статті.

Семантичні категорії (англ. conceptual category, notional category) – це незалежні від свого формального вираження і максимально узагальнені лексичні значення певних груп слів, що набули категорійного сенсу й тим чи тим чином відбиті в мові: або граматично (через граматичні значення слів, словосполук і речень), або лексично (через лексичні значення слів і словосполук). Наприклад, **предмет, процес, властивість, кількість** тощо – це семантичні категорії, які максимально узагальнюють лексичні значення слів, що є назвами понять позамовної дійсності, розбиваючи їх на великі класи. Осмислити ці категорії можна, лише протиставляючи їх [12, с. 35]. Опис цих категорій і приклади понять, що належать до тої чи тої категорії, подано в [14, с. 8–9].

У цій статті із зазначених семантичних категорій нас будуть цікавити лише категорії **предмет** і **процес**. Категорія **предмет** об'єднує поняття, пов'язані з **неістотами** (*машинами, пристроями, деталями, інструментами, матеріалами, речовинами* тощо) й **істотами**⁹ До категорії **процес** належать поняття, що відбивають ознаки, пов'язані з фізичним часом: змінюванням/незмінністю в часі. Такими є поняття, що передають: вплив одного предмета на другий, який (вплив) спричиняє в останньому зміни його властивостей або функціонування; взаємодію; переміщення/переміщення у просторі; змінювання/змінення ознак предметів у часі; перебування в певному стані¹⁰; відношення між предметами тощо.

У класифікації процесів суттєву роль відіграє поняття **фаза** (*фр.* phase від *грец.* phasis – поява). Це загальнонаукове поняття позначає період, стадію в часовому розвитку якого-небудь процесу [50, т. 10, с. 550]. Царини знань використовують його по-різному. В аспектології **фазовістю** називають указівку на одну з трьох логічно можливих фаз процесу: **початок** (*рос.* начало), **перелом** (*рос.* продолжение), **кінець** (*рос.* конец) [25, с. 426] (рис. 3). Кінець одного процесу стає початком другого¹¹.

Зазвичай початок і кінець процесу розглядають як фази, тривалість яких прямує до нуля, тобто як «миттєві». Зауважимо, що прикметник *миттєвий* не треба розуміти буквально: фактично така фаза триває певний проміжок часу, однак із погляду мовця вона нібито не має тривалості й зводиться до точки на часовій осі. Початкову й кінцеву фази моделюють як **події**¹².

⁹ Тут і далі поділ **предметів** на два розряди **істот** і **неістот** суто семантичний (природознавчий). **Істоти** – це живі створіння (*люди, представники тваринного та рослинного світу*, зокрема й *найпростіші*), а також їхні сукупності (*загін, інститут, народ, натовп, орган, організація, підприємство, полк, стадо, товариство, черета, юрба* тощо), тоді як **неістоти** – це всі інші предмети та явища. У граматиці розрядам **істот** і **неістот** відповідає морфологічна іменникова **категорія істот/неістот**, а «розрізнявальним... засобом слугує формально-морфологічна диференціація знахідного відмінка» [8, с. 97–98]. Як відомо, граматичний поділ іменників на істоти/неістоти частково не збігається з природознавчим поділом об'єктів позамовної дійсності на істоти (живі) та неістоти (неживі). За цим морфологічним критерієм **істотами** вважають також назви померлих (*покійник, мрець*), міфічних створінь (*відьма, лісовик*), деяких страв (*індик, оселедець, рак*), шахових фігур, карт (*ферзь, валет*), а **неістотами** – назви рослин (*дуб, ячмінь, жито* тощо), сукупностей людей і тварин.

¹⁰ Для однозначності з шести значень, у яких уживають терміна **стан**, тут і далі терміном **стан** (*англ.* state, *нім.* Zustand, *рос.* состояние) позначимо певну сукупність значень характеристик предмета (істоти/неістоти). Це збігається із загальнонауковим розумінням цього поняття, а аспектологічне поняття **стан** – стан справ, що триває та одночасно зберігається незмінним протягом обмеженого часового інтервалу, – називаємо **перебуванням у певному стані**. Для назви морфологічної категорії дієслова вживатимемо традиційного терміна **категорія стану** (*англ.* voice, *нім.* Genus, *рос.* залог, *пол.* strona) [9].

¹¹ «І все на світі треба пережити, І кожен фініш – це, по суті, старт...» (Ліна Костенко. Пісенька з варіаціями <https://www.youtube.com/watch?v=kYznSSw6Cnw>).

¹² **Подія** (*англ.* event) – це фаза процесу чи процес нескінченно малої (нехтовно малої) тривалості (наприклад, *вибух, спалах* тощо). Подія відбиває перехід кількісних змін у якісні, тобто «стрибок» з одного стану в інший за нескінченно малим (нехтовно малим) проміжком часу.

Подальша класифікація перебігу процесів залежить від його характеру (динамічний/статичний). Динамічний перебіг можна поділити на *дію*¹³ та *становлення*¹⁴, а статичний – на *перебування у стані*¹⁵ і *станівке відношення* (рис. 3). Динамічний перебіг, на відміну від *події*, відбиває нагромадження кількісних змін, тобто плавний перехід з одного стану в інший. Відмінність між поняттями *перебування у стані* та *станівке відношення* полягає в тому, що *перебування у стані* є тимчасовим, воно має зазвичай скінченну, чітко окреслену тривалість, тобто початок і кінець або принаймні початок, тоді як для *станівкового відношення* початок і кінець важко виділити.

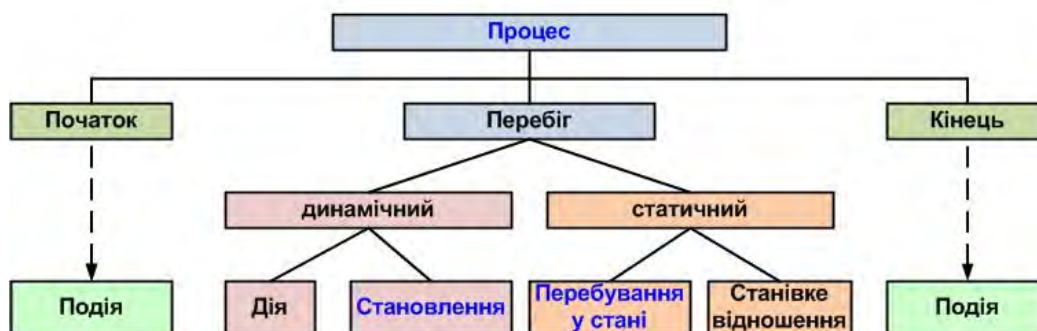

Рис. 3. Класифікація процесів

2 Семантичне моделювання часового розвитку «макроситуації»

Детальний розгляд класифікації процесів (рис. 3) виходить за межі цієї статті. У подальшому викладі використано лише два різновиди перебігу процесів, найважливіші для стандартів. По-перше, це *гранична*¹⁶ *фізична перехідна*¹⁷ *дія*, тобто фізичний вплив одного предмета (суб'єкта дії) на другий (об'єкт дії), унаслідок якого останній створюється, змінюється або руйнується. Це ситуація з

¹³ **Дія** (англ. action) – це динамічний перебіг процесу, що його породжує, активно й безпосередньо стимулює суб'єкт дії. Саме в цьому значенні терміна *дія* вжито в класифікації предикатів Івана Вихованця [6, с. 96–97] і використано в цій статті. Для забезпечення однозначної відповідності терміна поняттю в [9] запропоновано в усіх інших значеннях, у яких різні автори використовують термін *дія*, уживати інших термінів, зокрема категорійне значення дієслова позначати терміном *процес*, а будь-яке динамічне явище (змінювання) – терміном *динамічний перебіг*.

¹⁴ **Становлення** – це динамічний перебіг процесу, суб'єкт якого не є активним, він не породжує та безпосередньо не стимулює цей перебіг. Термін *становлення* запропоновано в [9] замість терміна *процес*, ужитого в класифікації Івана Вихованця [6, с. 96–97], щоб позбутися плутанини та забезпечити однозначну відповідність терміна поняттю в предметній сфері «Лінгвістична семантика та аспектологія».

¹⁵ **Перебування у стані** – це статичний перебіг процесу скінченної чи нескінченно великої тривалості, протягом якої стан предмета не змінюється.

¹⁶ **Граничність** (англ. terminativity) – це семантична категорія, що відбиває спрямованість процесу до певної границі (критичної точки), досягнувши якої, процес природно припиняється. Граничність/неграничність є елементом лексичного значення дієслів і пов'язана з граматичним значенням виду. Усі одновидові дієслова недоконаного виду є неграничними, усі дієслова доконаного виду та співвідносні дієслова недоконаного виду – граничними [56, с. 70–75].

¹⁷ **Перехідність процесів** (англ. transitivity) – це семантична категорія, що відбиває спрямованість та поширення процесу на об'єкт, що не є суб'єктом. Цю семантичну категорію треба чітко відрізнити від морфологічної категорії перехідності дієслова. Оскільки граматику відбиває позамовну дійсність з огляду на свої норми, то класифікація дієслів за перехідністю трохи інша, ніж класифікація процесів за перехідністю, і ґрунтується на суто формально-морфологічному критерії, пов'язаному з додатком, якого вимагає чи не вимагає дієслово в певному значенні. Зауважимо, що семантичне та граматичне розуміння перехідності не завжди збігаються. Так, дієслова *любити*, *кохати*, *ненавидіти* керують прямим додатком: *Діти любили (кого/що?) вчительку*; *Дівчина кохає (кого/що?) хлопця*; *Боєць ненавидів (кого/що?) ворога*. Тобто з погляду граматики це прямо-перехідні дієслова, тоді як з погляду семантики вони називають не дії, а стани, що виникають під впливом чинників, зовнішніх стосовно до суб'єкта стану [6, с. 98, 101]. Отже, тут ідеться не про процес, який переходить із суб'єкта на об'єкт, а про неперехідний процес, зосереджений у сфері суб'єкта. Прямі додатки в цих прикладах називають не об'єкти, а спричинювачі або спонукачі стану. Так само можна лише метафорично казати, що процеси чуттєвого сприймання, подані прямо-перехідними дієсловами *бачити*, *відчувати*, *нюхати*, *оглядати*, *помічати*, *слухати*, *спостерігати*, *чути* тощо, поширюються на об'єкт [24, гл. XII].

двома учасниками: *суб'єктом дії* та *об'єктом дії* (рис. 4а). По-друге, це *перебування в результативному стані*, спричиненому певною *подією*, яка сама є природним кінцем граничної дії. Це ситуація з лише одним учасником – *суб'єктом стану*, який на попередніх фазах був об'єктом дії/події (рис. 4а). Після результативної події суб'єкт дії/події, що спричинив результативний стан, уже не впливає на предмет, який став суб'єктом стану, і тому не є учасником цієї ситуації.

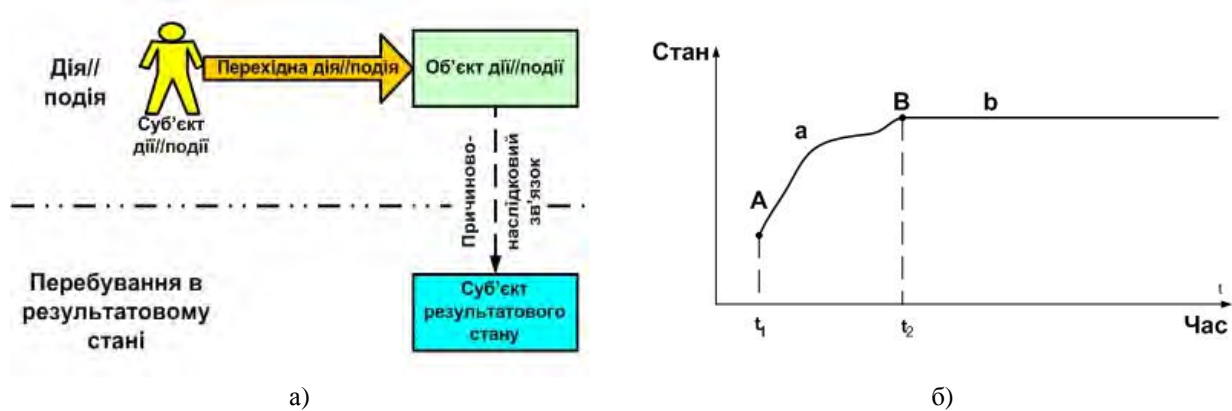

Рис. 4. Приклад часового розвитку «макроситуації», що складається з чотирьох фаз: початкової події, граничної перехідної дії, результативної події та перебування в результативному стані

Зауважимо, що дію та подію (як ситуації з двома учасниками) можна розглядати під двома різними кутами зору (з погляду суб'єкта дії/події та з погляду об'єкта дії/події), тоді як перебування в результативному стані (як ситуацію з одним учасником) можна розглядати лише з погляду суб'єкта стану.

Для наочності вважатимемо, що стан певного *предмета* можна виразити одним параметром¹⁸. Тоді на рис. 4б¹⁹ показано змінювання в часі стану цього *предмета*, на який фізично впливають на відрізку часу t_1 – t_2 , створюючи, змінюючи або руйнуючи його. У розвитку цієї «макроситуації» виділено чотири фази. Перша фаза – це початкова *подія*, тривалістю якої можна знехтувати, і тому її подано точкою **A** на часовій осі. Друга фаза відповідає граничній *перехідній дії* іншого предмета (*суб'єкта дії*) на розглядуваний *предмет*, який у цій фазі є *об'єктом дії*. Протягом другої фази нагромаджуються кількісні зміни, тобто відбувається плавний перехід *об'єкта дії* з одного стану в інший, що й відбиває крива **a**. *Гранична дія* прямує до свого природного кінця – кінцевої або результативної *події* (точка **B**). Третя фаза (точка **B**), тривалістю якої також можна знехтувати, – це *подія*, що є кінцем *дії* та *початком перебування у стані*. Четверта фаза (пряма **b**) – *перебування в результативному стані*, спричиненому *подією B*. У момент t_2 зовнішній вплив на розглядуваний *предмет* припинився, і тому в цій фазі є лише один учасник ситуації – той самий *предмет*, який із погляду семантики став *суб'єктом результативного стану*, а на попередніх фазах був *об'єктом перехідної дії/події* (рис. 4а).

Між описаними фазами є причиново-наслідкові зв'язки. Результативна подія може відбутися лише як наслідок природного закінчення граничної дії, а перебування в результативному стані є наслідком результативної події: **початкова подія A** → **гранична дія a** → **результативна подія B** → **перебування у стані b**.

Із розглянутого випливає, що з погляду семантики категорією є *процес*, а *перебування в результативному стані* – це не семантична категорія, а різновид статичного перебігу, тобто одна з чотирьох фаз розвитку певної «макроситуації».

¹⁸ Олександр Холодович називає це процесом з одним ступенем вільності [61, с. 139].

¹⁹ Схема на рис. 4б практично збігається зі схемою в [32, с. 97], проте запропонований у цій статті спосіб подавання, на нашу думку, наочніший.

3 Синтаксичні структури, що описують часовий розвиток «макроситуації»

На граматичному рівні (рис. 2) треба оперувати такими граматичними поняттями, як *граматична форма*, *граматичне значення* та *граматична категорія*. Для однозначності подальшого викладу подаємо визначення цих засадничих понять.

Грамматична форма (англ. grammatical form) – це засіб виражати граматичне значення. У діалектичному взаємозв'язку між граматичною формою і граматичним значенням як її змістом вирішальну роль відіграє саме граматичне значення. Грамматична форма – це не тільки певний формальний показник, а і його відношення до інших показників, що виступають у цьому слові, коли його змінюють. Те саме граматичне значення зазвичай виражають дві або більше різних граматичних форм [53, с. 8–9].

Грамматичне значення (англ. grammatical meaning) – це характеристика, що виражає відношення слова до певної групи (певного класу) слів чи словозмінного ряду (*морфологічне значення*) або до елемента словосполучення чи члена речення (*синтаксичне значення*), або спільне для групи похідних слів значення, сформоване семантикою словотворчого засобу, яке встановлюють, семантично зіставляючи похідні та їхні твірні (*словотвірне значення*). Якщо лексичне значення індивідуальне, тобто стосується окремого слова, то граматичне значення – групове, бо воно характеризує певні групи (класи, розряди) слів. Грамматичне значення є внутрішньомовним, оскільки містить інформацію про відношення між мовними одиницями, незалежно від наявності цих відношень у позамовній дійсності. Воно специфічне для кожної мови й належить до граматичного рівня (рис. 2).

Грамматична категорія (англ. grammatical category) – це найзагальніше граматичне поняття, яке ґрунтується на встановленні корелятивної взаємозалежності між двома або більше граматичними значеннями, вираженими певною системою співвідносних граматичних форм.

Протистава²⁰ активних і пасивних конструкцій пов'язана з граматичною *категорією стану*. Ця категорія є надзвичайно важкою для зіставних досліджень через насамперед неоднозначне її трактування у працях різних учених. Окрім того, вона є складною і розгалуженою, має в різних мовах неідентичне вираження та специфічно поєднується в них з іншими категоріями. Найпоширенішим є погляд, що у тих мовах, де є така протистава, *стан* (англ. voice, нім. Genus, рос. залог, пол. strona) – це граматична категорія дієслова, яка виражає суб'єктно-об'єктні відношення. Останнім часом усе більшого поширення набула двостанова концепція (активний і пасивний стан) [35, с. 235–236].

У 70-х–80-х роках ХХ ст. засновник Петербурзької типологічної школи проф. Олександр Холодович (1906–1977) і його учні запропонували універсальну теорію стану (рос. залог), яка дає змогу з єдиних позицій описувати станові протистави (рос. залоговое противопоставление) в різних мовах [28; 45; 54; 61]. У підґрунтя цієї теорії покладено поняття *діатеза* (від грец. diáthesis – розташування, розміщення), що описує відповідність між актантами семантичної структури (*суб'єкт*, *об'єкт*, *адресат* тощо) і членами речення (*підметом* і *додатками*), які виражають ці актанти в синтаксичній структурі [65, с. 135] (рис. 2). Поняття *діатеза* є універсальним. Будь-який стан справ у будь-якій мові має хоча б одну діатезу. *Стан* на відміну від *діатези* – це морфологічна категорія, що відбиває протиставу різних дієслівних словоформ, співвідносних із різними діатезами. Проте не будь-яке дієслово й не в кожній мові має хоча б дві різні словоформи, співвідносні з різними діатезами. Якщо кожній діатезі відповідає своя дієслівна форма, то кількість станів дорівнює кількості діатез. Якщо ж у певній мові нема різних дієслівних форм, кожна з яких відповідала б своїй діатезі²¹, то в цій мові нема й морфологічної категорії стану [35, с. 236].

²⁰ З огляду на норми української мови треба розрізняти три спільнокореневі віддієслівні іменники: *протиставляння* як дію за значенням *протиставляти* та *протиставлятися*, *протиставлення* як подію за значенням *протиставити* та *протиставитися* [50, т. 8, с. 321] та *протиставу* як наслідок цієї події, який указує на відмінність, протилежність ознак порівнюваних предметів, явищ тощо.

²¹ Різним діатезам можуть відповідати не лише різні станові форми дієслова, а й та сама словоформа. Наприклад: *дівчина намазала хліб* (прямий додаток-об'єкт) *маслом* (непрямий додаток-знаряддя) і *дівчина намазала масло* (прямий додаток-об'єкт) на *хліб* (непрямий додаток-локатив). Ці два речення передають ту саму ситуацію з тими самими учасниками, але які виступають у різних семантичних ролях. І тому можна казати про дві різні діатези, але виражені тією самою формою дієслова [65, с. 135].

Далі, порівнюючи синтаксичні структури, що описують три фази розвитку тої самої «макроситуації» (рис. 4б), покажемо, що в англійській, німецькій, російській і польській мовах є морфологічна категорія *стану*, яка має два граматичні значення: активний стан і пасивний стан, а в українській мові граматичної категорії стану нема взагалі.

4 Зіставлення активних, пасивних і результативних конструкцій англійською, німецькою, російською та польською мовами

Для порівняння синтаксичних структур різними мовами розглянемо «хрестоматійний» приклад будівництва школи: *Робітники будували школу* (гранична перехідна дія) → *Робітники побудували школу* (результатова подія) → *Школа побудована* (перебування в результативному стані). У табл. 1 ці три фази розвитку «макроситуації» подано п'ятьма мовами (англійською – en, німецькою – de, російською – ru, польською – pl, українською – uk). Англійські, німецькі, російські й польські конструкції, що описують граничну перехідну дію та результативну подію, розташовано в двох рядках табл. 1, верхній відповідає *активним*, а нижній – *пасивним* конструкціям.

Таблиця 1

Синтаксичні структури п'ятьма мовами

Мова	Гранична перехідна дія <i>a</i>	Результатова подія <i>B</i>	Перебування в результативному стані <i>b</i>
en	The workers (підмет-суб'єкт дії) were building the school (прямий додаток-об'єкт дії) for two years	The workers (підмет-суб'єкт події) built the school (прямий додаток-об'єкт події) last month	The school (підмет-суб'єкт стану) is built
	The school (підмет-об'єкт дії) was being built (by workers) (применниковий додаток-суб'єкт дії) for two years	The school (підмет-об'єкт події) was built (by workers) (применниковий додаток-суб'єкт події) last month	
de	Die Arbeiter (підмет-суб'єкт дії) bauten die Schule (прямий додаток-об'єкт дії) zwei Jahre lang	Die Arbeiter (підмет-суб'єкт події) bauten die Schule (прямий додаток-об'єкт події) im vorigen Monat	Die Schule (підмет-суб'єкт стану) ist gebaut
	Die Schule (підмет-об'єкт дії) wurde (von den Arbeitern) (применниковий додаток-суб'єкт дії) zwei Jahre lang gebaut	Die Schule (підмет-об'єкт події) wurde (von den Arbeitern) (применниковий додаток-суб'єкт події) im vorigen Monat gebaut	
ru	(1) Рабочие (підмет-суб'єкт дії) строили школу (прямий додаток-об'єкт дії) два года. (2) Школу (прямий додаток-об'єкт дії) строили два года	(1) Рабочие (підмет-суб'єкт події) построили школу (прямий додаток-об'єкт події) в прошлом месяце. (2) Школу (прямий додаток-об'єкт події) построили в прошлом месяце	Школа (підмет-суб'єкт стану) построена
	Школа (підмет-об'єкт дії) строилась (рабочими) (непрямий додаток-суб'єкт дії) два года	Школа (підмет-об'єкт події) построена (рабочими) (непрямий додаток-суб'єкт події) в прошлом месяце	
pl	(1) Robotnicy (підмет-суб'єкт дії) budowali szkołę (прямий додаток-об'єкт дії) dwa lata. (2) Szkołę (прямий додаток-об'єкт дії) budowali dwa lata. (3) Szkołę (прямий додаток-об'єкт дії) budowano dwa lata. (4) Szkołę (прямий додаток-об'єкт дії) budowało się dwa lata	(1) Robotnicy (підмет-суб'єкт події) zbudowali szkołę (прямий додаток-об'єкт події) w minionym miesiącu. (2) Szkołę (прямий додаток-об'єкт події) zbudowali w minionym miesiącu. (3) Szkołę (прямий додаток-об'єкт події) zbudowano w minionym miesiącu. (4) Szkołę (прямий додаток-об'єкт події) zbudowało się w minionym miesiącu	Szkoła (підмет-суб'єкт стану) jest zbudowana
	Szkoła (підмет-об'єкт дії) była budowana (przez robotników) (непрямий додаток-суб'єкт дії) dwa lata	Szkoła (підмет-об'єкт події) została zbudowana (przez robotników) (непрямий додаток-суб'єкт події) w minionym miesiącu	

Мова	Гранична перехідна дія <i>a</i>	Результатова подія <i>B</i>	Перебування в результативному стані <i>b</i>
ua	(1) Робітники (підмет-суб'єкт дії) будували школу (прямий додаток-об'єкт дії) два роки. (2) Школу (прямий додаток-об'єкт дії) будували два роки	(1) Робітники (підмет-суб'єкт події) побудували школу (прямий додаток-об'єкт події) минулого місяця (2) Школу (прямий додаток-об'єкт події) побудували минулого місяця (3) Школу (прямий додаток-об'єкт події) побудовано минулого місяця	Школа (підмет-суб'єкт стану) побудована

Згідно з **англійською граматиною voice** (укр. стан) – це граматична категорія (англ. grammatical category), яка дає змогу розглядати дію (з термінологічного погляду точніше – процес – М. Г.) у реченні (англ. the action of a sentence) одним із двох способів, не змінюючи фактів, про які йдеться [66, п. 3.64]. Форма active voice (укр. активний стан) передає процес, джерелом (тобто суб'єктом) якого є підмет, а форма passive voice (укр. пасивний стан) – процес, суб'єкт якого не є підметом [29, с. 74–75], а позицію підмета посідає будь-який інший учасник ситуації. Пасивний стан визначено так загально саме тому, що на відміну від інших розглядуваних у цій статті мов, підметом англійської пасивної конструкції, окрім прямого (англ. direct object), може стати непрямий (англ. indirect object) і навіть прийменниковий додаток (англ. prepositional object) відповідної активної конструкції. Через це англійська мова має три різновиди пасиву: **прямий пасив** (англ. direct passive), **непрямий пасив** (англ. indirect passive) і **прийменниковий пасив** (англ. prepositional passive) [35, с. 237–238, 241]. Незалежно від різновиду пасиву присудком у пасивній конструкції є пасивна форма того самого дієслова, що є присудком в активній конструкції. Англійська мова творить такі пасивні форми з відповідних часових форм допоміжного дієслова (англ. auxiliary) *to be* та *participle II*²² [66, п. 3.65]. Тобто є всього дві різні словоформи, співвідносні з різними діатезами, і тому в англійській мові є морфологічна категорія *стану*, що має два граматичні значення: активний і пасивний стан.

З усього розмаїття пасивних конструкцій англійської мови, детально досліджених у багатьох працях, зокрема в [21], нас будуть цікавити лише подані в табл. 1 пасивні конструкції, підметом яких став прямий додаток відповідної активної конструкції.

Оскільки в англійській мові майже нема безпідметових речень (окрім наказових) [26, с. 123; 69, с. 257], то складниками розглядуваних англійських активних конструкцій з перехідними дієсловами є підмет-суб'єкт дії//події та прямий додаток-об'єкт дії//події. А відповідні англійські пасивні конструкції обов'язково містять підмет-об'єкт дії//події та можуть містити прийменниковий додаток-суб'єкт дії//події (тричленні пасивні конструкції) або не містити його (двочленні пасивні конструкції)²³. Саме необов'язковість цього прийменникового додатка показано дужками в табл. 1.

Тричленні пасивні конструкції чітко відрізняються від результативних конструкцій саме через прийменниковий додаток-суб'єкт дії//події²⁴. Складніша ситуація з відмежуванням двочленних пасивних конструкцій від результативних, які зовнішньо схожі, хоча різняться не лише семантично (па-

²² На нашу думку, у граматичних описах інших мов, поданих українською, не доцільно позначати українськими граматичними термінами такі мовні явища тих мов, які не мають в українській мові близьких аналогів, бо це створює плутанину. Наприклад, англ. *participle* та нім. *Partizip* суттєво різняться від українських дієприкметників, і тому називати їх **дієприкметниками** некоректно [26, с. 99; 69, с. 193]. З огляду на це, тут і далі для них залишено оригінальні назви. Так само в описах української мови, написаних англійською та німецькою, доцільно транслітерувати латинкою українські терміни *дієприкметник* і *дієприслівник*, а не називати їх англійською *participle* та німецькою *Partizip*.

²³ Як свідчать дослідження різних авторів, в англійських текстах переважають саме двочленні пасивні конструкції. Зокрема за даними Отто Есперсена від 70 до 94 % пасивних конструкцій, що їх уживають різні англійські письменники, не містять суб'єкта [24, гл. XII].

²⁴ Англійська мова має формальні засоби відрізнити в пасивних конструкціях суб'єкта дії//події від знаряддя: зазвичай суб'єкта дії//події подають із прийменником *by*, а знаряддя – із прийменником *with* [31, т. 1, с. 163–164, 346].

сивні конструкції передають дію і подію, а результати – стан, спричинений подією), а й граматично: англійські пасивні конструкції містять простий дієслівний присудок (*англ.* simple verbal predicate) у пасивному стані, який складається з допоміжного дієслова *to be* у відповідній часовій формі та *participle II*, тоді як результати конструкції – складений іменний присудок (*англ.* compound nominal predicate), що складається із зв'язкового дієслова (*англ.* link-verb) *to be* у відповідній часовій формі та *participle II*. Проте через зовнішню схожість обох присудків основним засобом розмежування залишається семантика [29, с. 78]. Отже, в англійській мові результатив формально збігається з пасивом, що чітко показано в табл. 1.

У **німецькій мові** також є граматична категорія *стану* (*нім.* Genus), яка має два граматичні значення: актив (*нім.* Aktiv) і пасив (*нім.* Passiv). Форма активного стану передає процес, джерелом (тобто суб'єктом) якого є підмет (*нім.* Subjekt, Satzgegenstand), а форма пасивного стану – процес, спрямований на підмет [51, с. 158, 243]. Отже, у німецькій мові суб'єкт дії/події, який був підметом активної конструкції, стає прийменниковим додатком (*нім.* Präpositionalobjekt), а об'єкт дії/події, який був прямим додатком (*нім.* direktes Objekt), стає підметом пасивної конструкції [51, с. 158, 263], що наочно подано в табл. 1. Таке перетворення подібне до розглянутого раніше прямого пасиву англійської мови, і воно зберігає відповідні часові форми німецького дієслова [41, с. 186].

Оскільки в німецькій мові так само практично нема безпідметових розповідних речень [51, с. 243–246], то складниками німецьких активних конструкцій (табл. 1) є підмет-суб'єкт дії/події та прямий додаток-об'єкт дії/події. Відповідні німецькі пасивні конструкції обов'язково містять підмет-об'єкт дії та можуть містити прийменниковий додаток-суб'єкт дії/події²⁵ (тричленні пасивні конструкції) або не містити його (двочленні пасивні конструкції)²⁶. Саме необов'язковість додатка-суб'єкта дії/події показано дужками в табл. 1.

Німецькі пасивні конструкції, як й англійські, мають простий присудок (*нім.* einfache Prädikat), виражений пасивною формою того самого дієслова, що є присудком активної конструкції, Німецька мова творить такі складні форми з відповідних часових форм допоміжного дієслова (*нім.* Hilfsverb) *werden* та *Partizip II*. Тоді як результати конструкції мають складений іменний присудок (*нім.* zusammengesetzte nominale Prädikat), що складається із зв'язкового дієслова (*нім.* Kopulativverb) *sein* у відповідній часовій формі та *Partizip II* [51, с. 102, 159, 163, 247].

Отже, німецькі результати конструкції, на відміну від англійських, відрізняються від двочленних пасивних не лише семантично²⁷ та граматично, а й формою. Тому німецький результатив формально відрізняється від пасиву [41, с. 184], що чітко показано в табл. 1.

Як відомо [24, гл. XII], мовець обирає активну чи пасивну конструкцію залежно від того, що перебуває в центрі його уваги: суб'єкт дії/події чи об'єкт дії/події? Предмет, який перебуває в центрі уваги, він ставить підметом, а присудок отримує відповідно форму активного чи пасивного стану. Зазвичай мовець обирає пасивну конструкцію, якщо:

- 1) суб'єкт дії/події невідомий або є узагальненою особою;
- 2) суб'єкта дії/події не хочуть називати, зокрема тому, що його можна легко встановити з контексту;
- 3) автор із міркувань скромності хоче уникнути в писемному тексті займенника першої особи (*англ.* passive of modesty);
- 4) пасивна конструкція полегшує поєднувати одне речення з іншими.

²⁵ Німецька мова також має формальні засоби відрізнити в пасивних конструкціях суб'єкта дії/події від знаряддя: зазвичай суб'єкта дії/події подають із прийменником *von*, а знаряддя – із прийменником *mit* [51, с. 161–162].

²⁶ У німецьких текстах також переважають двочленні пасивні конструкції без прийменникового додатка, що вказує на суб'єкт дії/події [51, с. 161].

²⁷ Зауважимо, що німецькі результати конструкції, окрім власне результативного значення, у певних контекстах можуть виражати й інші, супутні, значення, що тою чи тою мірою примикають до власне результативного, наприклад, стан, що не є результатом попередньої дії [41, с. 185, 189]. Так само німецькі пасивні конструкції можуть у певних контекстах набувати значення не лише процесу, а й стану [20, с. 82].

У сучасному мовознавстві [43, с. 194, 196] *стан* визначають як дієслівну категорію, яка відбиває не зміну позамовної ситуації (як коли мовець змінює часову форму присудка), а зміну того, як мовець хоче подати певну ситуацію та її учасників. Форми стану відрізняються різним *комунікативним рангом*²⁸ учасників ситуації. В активних конструкціях суб'єкт дії/події як підмет має найвищий комунікативний ранг, тоді як у пасивних найвищий комунікативний ранг переходить до об'єкта дії/події, а ранг суб'єкта дії/події знижується й у конструкціях, що не містять суб'єкта, стає нульовим.

В англійських і німецьких фахових текстах широко вживають пасивних конструкцій саме тому, що в зазначених мовах це основний і практично єдиний засіб знизити комунікативний ранг суб'єкта дії/події або взагалі зробити речення безсуб'єктним²⁹. У слов'янських мовах для цього є інші засоби, зокрема безпідметові речення та відносно вільний порядок слів.

Отже, функція стану – це не стільки перерозподіл синтаксичних ролей як таких, скільки перерозподіл пов'язаних із ними комунікативних рангів. Змінена синтаксична структура є лише наслідком і формальним виявом цього перерозподілу. Тому станова протистава виникає тоді, коли в певній мові є два або більше способів описати ту саму позамовну ситуацію, які різняться тим, що зміну комунікативного рангу відбиває не тільки синтаксична структура речення, а й морфологічна форма присудка. Тому в тих мовах, де є така протистава, стан – це морфологічна дієслівна категорія [43, с. 196–197].

Розглянемо тепер станову протиставу в слов'янських мовах. Як уже зазначено раніше, головне призначення пасивних конструкцій – позбавити суб'єкта дії/події привілейованого комунікативного статусу [43, с. 206] або взагалі звести його комунікативний ранг до нуля, зробивши речення безсуб'єктним. Слов'янські мови, на відміну від англійської та німецької, мають певну кількість типів безсуб'єктних речень, у яких об'єкт дії/події залишається прямим додатком.

Усі розглядувані слов'янські мови мають означено-особові, неозначено-особові та узагальнено-особові речення, що різняться неназваним у реченні суб'єктом. Оскільки описувана в табл. 1 позамовна ситуація передбачає, що суб'єктом дії/події можуть бути особи, які належать до певного кола будівельників, із цих трьох типів речень у відповідних рядках табл. 1 подано лише неозначено-особові, позначені цифрою (2).

Польська й українська мови мають також безособові речення з дієслівними формами на *-но* (*-но*), *-то* (*-то*), позначені у відповідних рядках табл. 1 цифрою (3). Польська мова творить такі форми від дієслів обох видів [57, с. 194], тоді як українська – переважно від перехідних дієслів доконаного виду [8, с. 290–291]. Зауважимо, що в польській мові вони залежно від виду твірного дієслова позначають дію або подію, суб'єктом якої є неназвана в реченні особа [57, с. 193]. Так само в україн-

²⁸ **Комунікативний ранг** (*англ.* topicality) характеризує учасника ситуації з погляду фокуса уваги мовця. Найвищий комунікативний ранг має учасник, що виконує синтаксичну функцію підмета, нижчий – учасник, що виконує синтаксичну функцію прямого об'єкта, а ще нижчий – учасник, що виконує синтаксичну функцію непрямого додатка [43, с. 198]. Комунікативний ранг учасника, явно не поданого в реченні, дорівнює нулю.

²⁹ Тут і далі ми розрізняємо **безпідметовість** (*англ.* subjectlessness, *рос.* бесподлежащность) як характеристику односкладного речення, головний член якого співвідносний із присудком двоскладного речення, **безособовість** (*англ.* impersonality, *рос.* безличность) як характеристику безпідметового речення, головний член якого не передбачає граматично позначеного суб'єкта в позиції підмета [1, с. 64–65; 36, с. 21] та **безсуб'єктність** (*рос.* бессубъектность) як брак явно поданого суб'єкта в певному різновиді речення навіть у позиції непрямого додатка. Українських безпідметових речень узагалі вживають тоді, коли або не можна назвати підмета (*Уже нахмарило*), або його не бажано називати (*Йому запропоновано посаду*), або нарешті як у мові нема засобів висловити це звичайним двоскладним реченням, «хоч би в мислі підмет і відомий був» (*Доцу немає*) [49, с. 199]. Порівняємо такі безпідметові речення: (1) *Паркан будують із сучасних матеріалів*; (2) *Паркан збудовано із сучасних матеріалів*; (3) *Паркан повалило*; (4) *Робітникам гарно працюється на цьому будівництві*. Речення (1) – неозначено-особове, бо в ньому не позначено суб'єкта, яким є хтось із певного кола осіб, але форма головного члена дає змогу за потреби ввести певного підмета типу *люди*, наприклад *будівельники*, і зробити речення двоскладним підметовим. Речення (2)–(4) – безособові, оскільки їхні головні члени не передбачають граматично позначеного суб'єкта в позиції підмета. Із цих безособових речень лише (2) і (3) безсуб'єктні, оскільки в них не може бути явно позначеного суб'єкта навіть у позиції непрямого додатка, тоді як речення (4) – суб'єктне, оскільки містить суб'єкта стану *будівельникам* у давальному відмінку. Проте з погляду семантики ситуація, висловлена в реченні (2), передбачає наявність суб'єкта: відомих чи невідомих осіб чи особу, бо ця форма відбиває значення «хтось зробив». Тоді як ситуація, подана в реченні (3), передбачає, що суб'єктом є природні чинники або невідомі зловмисники [49, с. 211].

ській мові дієслівні форми на *-но*, *-то*, утворені від дієслів доконаного виду, мають значення «хтось зробив» [37, с. 54; 8, с. 244] і тому позначають не результативний стан, що є наслідком виконаної дії, а результату подію [11, с. 10–11].

Польська мова має також специфічні безособові речення, позначені у відповідному рядку табл. 1 цифрою (4). Вони також передають значення дії/події, суб'єктом якої є одна неназвана особа чи група неназваних осіб. Присудок таких речень – це форма з незворотним компонентом *się*, утворена від особових форм 3-ї особи однини (у минулому часі – середнього роду) будь-яких незворотних дієслів як перехідних, так і неперехідних обох видів. Основна особливість цих форм – їхнє переважно узагальнено-особове (суб'єктом дії/події може бути будь-хто) або значно рідше неозначено-особове значення (певний неозначений суб'єкт чи суб'єкти) [57, с. 195–196]. З огляду на це, форма (4) буде рідковживаною в ситуації, розглядуваної в табл. 1, але її подано, щоб показати наявність такої специфічної польської форми.

У табл. 1 форми (2)–(4) безсуб'єктних речень утворено від прямо-перехідних дієслів, і тому вони містять прямий додаток (*рос.* прямое дополнение, *пол.* dopełnienie bliższe) у знахідному відмінку (*рос.* винительный падеж, *пол.* biernik). Цей додаток невіддільний від позначеного дієсловом процесу [46, с. 282], оскільки перехідне дієслово має повноцінне, завершене значення тільки в останні з назвою об'єкта, яка уточнює значення дієслова, повністю розкриває його зміст і конкретизує його. Усунення додатка змінює семантику дієслова [46, с. 282].

З огляду на це, в [11] сформульовано чіткий та однозначний критерій активності/пасивності, спільний для українських тричленних та двочленних конструкцій, який ґрунтується на синтаксичній функції об'єкта: якщо об'єкт є прямим додатком, то конструкція активна, а якщо підметом, то вона пасивна. Застосування цього критерію для зазначених у табл. 1 російських, польських й українських безсуб'єктних конструкцій (2)–(4) показує, що всі вони активні. Такий підхід збігається з критерієм Віталія Русанівського, який зазначав, що структурною основою активної конструкції є словосполука дієслівної форми з прямим додатком [46, с. 282]. Так само активними вважають російські неозначено-особові речення з прямим додатком у [47, с. 617; 62, с. 780, примітка], а польські конструкції (3)–(4) – у [57, с. 194, 196].

Російська грамати́ка [47, с. 615–617] вважає *стан* (*рос.* залог) морфологічною категорією дієслова, яка охоплює всі російські дієслова, проте у стану протиставу вступають лише перехідні дієслова, активні конструкції з якими можна перетворити на пасивні. Так, у сучасній російській мові³⁰ активній конструкції з перехідним дієсловом недоконаного виду зазвичай протистоїть пасивна конструкція із ся-дієсловом, якому постфікс *-ся* надає пасивного значення³¹, а активній конструкції з перехідним дієсловом доконаного виду – пасивна конструкція із допоміжного дієслова *быть* і короткого пасивного дієприкметника минулого часу (*рос.* краткого страдательного причастия прошедшего времени) (табл. 1). Отже, у першому випадку станова протистава подана різними дієсловами, а в другому – різними формами одного дієслова.

Російські пасивні конструкції можуть бути тричленними, у яких суб'єкта дії/події подано формою орудного відмінка³², або двочленними, до того ж у вжитку переважають останні. У двочленних конструкціях із короткими пасивними дієприкметниками доконаного виду значення стану переважає над значенням події [47, с. 616–617]. Отже, такі двочленні конструкції неоднозначні й залежно від контексту можуть бути або пасивними, або результативними [32, с. 485–486]. Тому в російській мові результатив формально збігається з дієприкметниковим пасивом [33, с. 149], що чітко показано в табл. 1.

³⁰ Однак ще в Історичній граматиці російської мови Федора Буслаєва засобом передавання пасивного стану подано лише пасивні дієприкметники, проте зазначено, що деякі форми на *-ся* мають значення пасивного стану, і тому їх можна вживати в цьому значенні [3, с. 95, 106, 118, 132].

³¹ Російська грамати́ка [47, с. 616] стверджує, що «зворотне дієслово (*рос.* возвратный глагол) недоконаного виду з пасивним (*рос.* страдательный) значенням ніколи не виражає стану, спричиненого попередньою дією».

³² Тобто російська мова не має формальних засобів відрізнити в пасивних конструкціях суб'єкта дії/події від знаряддя, оскільки останнього також подають формою орудного відмінка [47, с. 482, 616].

У польській мові *стан* (пол. *strona*) також є морфологічною категорією дієслова, яка формально зреалізована лише в перехідних дієсловах і має два граматичні значення: активний стан (пол. *strona czynna*) і пасивний стан (пол. *strona bierna*). Форми активного стану перехідних дієслів залежно від виду дієслова позначають дію//подію у зв'язку з її суб'єктом і стосовно до нього. Форми пасивного стану позначають дію//подію у зв'язку з її об'єктом та стосовно до нього, тобто як вплив, що його зазнає якийсь об'єкт [57, с. 160–161].

Як і в уже розглянутих мовах, можливим, хоча й не обов'язковим компонентом польської пасивної конструкції є позначення суб'єкта дії//події. У польській мові, на відміну від російської, можна формально розмежувати непрямі додатки (пол. *dopełnienie dalsze*), що означають суб'єкта дії//події та знаряддя. Суб'єкта дії//події, насамперед особу, передають прийменниково-відмінковим поєднанням *przez* + знахідний відмінок (пол. *biernik*), тоді як знаряддя – формою орудного відмінка (пол. *narzędnik*) [57, с. 205].

Станова протистава в польській мові обмежена меншою, ніж в російській мові кількістю форм, але творення їх відрізняється регулярністю й зуніфікованістю, що свідчить про більш формально-граматичний характер цієї категорії. У польській мові основним і єдиним морфологічним носієм значення пасивного стану є форма пасивного дієприкметника на *-n-*, *-t-* (*-on-*, *-et-*), наприклад: *budowany/zbudowany* [57, с. 161, 204].

З усіх слов'янських мов лише польська творить дієприкметникові форми пасиву, використовуючи відповідні часові форми двох допоміжних дієслів *być* або *zostać*³³ [22, с. 225; 30, с. 115; 32, с. 567]. У польській мові, на відміну від російської, у теперішньому часі допоміжних дієслів не можна опускати. Вибір допоміжного дієслова *być* або *zostać* залежить, насамперед, від виду дієприкметника, хоча ця залежність і не має абсолютного характеру. Пасивні дієприкметники недоконаного виду виступають лише з дієсловом *być*, і утворена конструкція зазвичай передає дію, рідше – результативний стан. Пасивні дієприкметники доконаного виду творять пасивну конструкцію переважно з допоміжним дієсловом *zostać*. Основне значення цієї пасивної конструкції – результативна подія [32, с. 567; 57, с. 205–206].

Польські пасивні дієприкметники доконаного виду можуть також поєднуватися з допоміжним дієсловом *być*, проте такі конструкції переважно передають результативний стан [32, с. 567; 57, с. 206]. Отже, польська мова, як і німецька, має результатив, формально відмінний від пасиву, що чітко показано в табл. 1.

Зауважимо, що в польській мові пасивних конструкцій уживають переважно в публіцистичному, науковому й офіційно-діловому стилях і рідше, ніж у відповідних стилях російської мови, тому що польська має ширший вибір інших безсуб'єктних засобів: окрім неозначено-особових (2) є ще два різновиди безособових конструкцій (3)–(4) [22, с. 225; 57, с. 206–207]. Також треба зазначити, що відносно вільний порядок слів у слов'янських мовах дає змогу залежно від бажання мовця подати в конструкціях (2)–(4) прямий додаток як перед головним членом, так і після нього. У табл. 1, для однозначності та зручності порівняння з пасивними конструкціями, у конструкціях (2)–(4) прямий додаток винесено наперед, що робить його темою³⁴ вислову [35, с. 290].

³³ Дієприкметникові форми пасиву із *zostać* – це досить нове явище для польської мови. Уперше їх виявлено в текстах XVIII ст., а в польських граматиках їх згадують лише від XIX ст. Процес функційного розмежування дієприкметникових конструкцій з *być* або *zostać* досі триває. Уважають, що дієслово *zostać* почали вживати в пасивних конструкціях під впливом німецького дієслова *werden*, хоча викладене раніше розмежування допоміжних німецьких дієслів *werden* і *sein* не збігається з розмежуванням польських дієслів *być* або *zostać* [22, с. 225–226; 32, с. 567].

³⁴ У комунікативному синтаксисі *актуальне членування речення* – це членування вислову на дві частини: на *тему* (грец. *thema* – покладене в основу), яка є початковим пунктом вислову й означає дане, відоме, і на *рему* (грец. *rhema* – сказане), яка є кінцевим пунктом вислову й означає те, що стверджують або запитують про тему, тобто нове, повідомлюване. Для актуального членування в мовах світу залучають інтонаційні, синтаксичні та лексичні засоби. Специфічним для кожної мови є формальні ознаки, які вказують на те, чи виступає певний член речення як тема, чи як рема [35, с. 289–292, 349, 376, 282].

Отже, усі розглянуті мови мають результативні конструкції, а також морфологічну дієслівну категорію стану, яка відбиває станову протиставу активних і пасивних форм дієслова та пов'язаних з ними синтаксичних конструкцій. Попри особливості кожної з цих мов, можна виділити такі спільні ознаки:

1) активні й пасивні конструкції передають, хоч і під двома різними кутами зору, але ту саму ситуацію, тобто мовець обирає ту чи ту конструкцію залежно від того, як він хоче подати цю ситуацію та її учасників;

2) результативні конструкції передають іншу ситуацію, ніж активні й пасивні, і тому їх не можна протиставляти ані активним, ані пасивним конструкціям. Із семантичного погляду між активними й пасивними, з одного боку, і результативними конструкціями, з другого, є причиново-наслідкові зв'язки, а тому відповідні синтаксичні структури можна формально перетворювати одну в одну, але це не станові перетворювання;

3) в одних мовах (німецькій і польській) результативні конструкції формально відмінні від пасивних, а в інших (англійській і російській) формально збігаються з пасивними, тобто всі мови мають засоби передавати перебування у стані, що є результатом певної події, але не в усіх мовах ці засоби формально відрізняються від пасивних;

4) головне призначення пасивних конструкцій – позбавити суб'єкта дії/події привілейованого комунікативного статусу або взагалі звести його комунікативний ранг до нуля, зробивши речення безсуб'єктним. У слов'янських мовах, на відміну від англійської та німецької, є певна кількість типів безсуб'єктних речень, у яких об'єкт дії/події залишається прямим додатком, а тому ці речення активні.

5 Чому українська мова не має морфологічної категорії стану й пасивних конструкцій узагалі?

Розгляньмо тепер особливості української мови.

У традиційних граматиках української мови (див. наприклад, [53, с. 399–400]) питання станової протистави розглядають так само, як і в граматиках російської мови. Найпоширеніше цю концепцію виклав Анатолій Загнітко, який зазначив, що «стан разом з категоріями виду, часу та способу є власне дієслівною категорією і належить до загальнодієслівних, словозмінних категорій, знаходить своє вираження у протиставленні форм активного і пасивного станів. Співвідносні форми стану розрізняються лише граматичним (становим) значенням, лексичне значення у них не змінюється. Активний стан формальних показників не має. Пасивний стан репрезентований двома конструкціями: зворотні пасивні форми (показник – зворотний елемент *-ся*) й аналітичні форми, які складаються з дієприкметника й особової форми допоміжного дієслова *бути*. Дієслівна категорія стану міцно пов'язана з перехідністю/неперехідністю та зворотністю. Лише перехідні дієслова (хоча і не всі) можуть бути двостановими» [27, с. 73].

Наявність дієслівної граматичної категорії стану в українській мові заперечує Іван Вихованець [4–5; 7], ґрунтуючись на таких двох основних аргументах.

Перший аргумент: нормам української мови, не відповідає вживання *ся*-дієслів у пасивному значенні, таке властиве російській мові. Як зазначає Іван Вихованець, «у сучасній українській мові, на протигагу російській, майже відсутній середній компонент – пасивні дієслівні форми з постфіксом *-ся* на позначення теперішнього та інших значень часу, характерні для російської мови. <...> Замість російських пасивних особових дієслівних форм теперішнього часу з постфіксом *-ся* в українській мові використовують дієслівні форми активного стану» [4, с. 9]. Таку саму думку поділяє Катерина Городенська, яка вважає, що з українських пасивних конструкцій треба вилучити ті, «до складу яких входять дієслова недоконаного виду з постфіксом *-ся*, котрий традиційно вважали типовим засобом творення пасивних форм до перехідних дієслів недоконаного виду. Це зумовлено тим, що в синтаксичній системі української мови згадані пасивні конструкції, на протигагу іншим слов'янським мовам³⁵, опинилися на крайній периферії» [8, с. 243].

Повністю поділяємо [10] такий підхід, що продовжує традиції українського мовознавства 20-х – 30-х років ХХ ст., провідні представники якого, такі як Олена Курило [37, с. 87], Сергій Смеречин-

³⁵ Зауважимо, що в сучасній польській мові дієслів із *się* вживають лише у зворотному, безособово-зворотному, узагальнено-особовому й неозначено-особовому значеннях [57, с. 164], але не вживають у пасивному [32, с. 292].

ський [52, с. 26] та Петро Горецький [18, с. 256], зазначали, що пасивні конструкції із ся-дієсловами не властиві українській мові, і пояснювали їх впливом російської мови. Бо питома українське значення ся-дієслів – зворотне й безособове, що на численних прикладах зокрема показано в [10].

На жаль, після 1933 року офіційно підтримувані³⁶ пасивні конструкції із ся-дієсловами заповнили українські, насамперед фахові, тексти, витісняючи питоми українські конструкції. Саме тому, на нашу думку, не можна погодитися із Людмилою Попович [44, с. 47–48], яка, посилаючись на нинішню мовну практику, фактично пропонує українським граматистам реєструвати й категоризувати чужі, накинуті конструкції, а не наполягати на природній нормі, що ґрунтується на традиціях української народної мови, але суперечить зіпсованій мовній практиці, яка виникла під політичним тиском.

Другий аргумент: наявні в українській мові конструкції з пасивними дієприкметниками доконаного виду³⁷ в присудковому значенні передають перебування у стані, що є наслідком природного закінчення дії (тобто наслідком події) [4, с. 9; 7, с. 133; 8, с. 243]. Такі українські конструкції істотно відрізняються від аналогічних російських, які залежно від контексту мають або пасивне, або результатове значення. Також ці українські конструкції відрізняються й від аналогічних польських, які мають не лише значення перебування в результативному стані, а й пасивне значення дії (коли дієприкметник недоконаного виду) та події (коли дієприкметник доконаного виду), що наочно показано в табл. 1.

На нашу думку, основною причиною таких відмінностей є те, що морфологічні дієслівні категорії часу та способу знівельовані в морфологічній структурі українського дієприкметника, а через брак цих самостійних і визначальних власне-дієслівних категорій він перебуває поза власне-дієсловом³⁸ [7, с. 129–131; 8, с. 131, 148–149, 223]. Як зазначає Іван Вихованець, «дієприкметникові, навпаки, властива нівеляція ознаки процесуальності і перетворення її на віддієслівну ознаку предмета» [7, с. 131]. Через це «за семантичною ознакою дієприкметник ближче стоїть до прикметника, ніж до дієслова, бо виражає ознаку предмета за виконуваною ним дією або властивим йому станом. Таку ознаку кваліфікують як нерозчленовану семантику стану» [8, с. 286]. Саме тому українська мова природно вживає дієприкметників у конструкціях, що передають стан як наслідок дії/події. Окрім того, характеристика українських дієприкметників на *-н-*, *-т-* як пасивних «спирається більше на історію мови, ніж на її сучасний стан. Тепер українська мова майже зовсім утратила активні дієприкметники, а тим самим утратилося протиставлення активних і пасивних дієприкметників, і останні, наближаючися до ролі дієприкметника взагалі, універсального дієприкметника, часто зовсім уже не мають пасивного значення» [63, с. 319–320].

Навпаки, російські та польські дієприкметники стоять значно ближче до дієслова, ніж українські, увіходять до дієслівної парадигми та протиставлені не лише за видом (недоконані й доконані), а ще й за станом (активні й пасивні). Окрім того, російські дієприкметники мають значення часу (теперішнього й минулого) [47, с. 664–666; 57, с. 154].

Саме тому українські конструкції з пасивними дієприкметниками у присудковому значенні відрізняються від аналогічних російських та польських і можуть передавати лише результативний стан.

³⁶ Резолюцією Комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичній «безоглядне усування пасивних конструкцій» було визнано одним з «націоналістичних рецептів» шкідницької теорії та практики [59, с. 149–150]. Тому від 30-х років ХХ ст. «з синтаксису наукового стилю української мови вилучали питоми синтаксичні елементи – словосполучення, моделі речень тощо і натомість вживали властиві російській мові конструкції» [19, с. 12].

³⁷ Конструкції з пасивними дієприкметниками недоконаного виду переважно вказують на результативний стан унаслідок виконання багаторазової дії [4, с. 9].

³⁸ Український дієприкметник «споріднює з дієсловом лише транспонована в дієприкметник дієслівна категорія виду. Але категорія виду не показова для зарахування дієприкметника до класу дієслів. Адже вона являє собою категорію транспозиційної природи, яка легко переходить від своєї дієслівної бази в усі частини мови – прикметник, іменник і прислівник. Тому дієприкметникові властиве значення виду – доконаного і недоконаного – майже такою ж мірою, як і іншим віддієслівним словам – віддієслівним іменникам, віддієслівним прислівникам, віддієслівним прикметникам» [7, с. 131].

Проте для передавання результативної події українська мова витворила дієслівні форми на *-но*, *-то*, які є «одним з основних дієслівних утворень, тому що вони тісніше, ніж дієприкметник та дієприслівник, пов'язані з дієсловом, передусім за семантикою, формально-граматичними та семантико-синтаксичними характеристиками. <...> На дієслівний характер форм на *-но*, *-то* вказує і така семантико-синтаксична ознака, як валентність, бо вони зберігають усі валентні позиції своїх вихідних дієслів, крім однієї – суб'єктної» [8, с. 286]. На основі праць Олени Курило [37, с. 53–54], Сергія Смеречинського [52, с. 14–16], Олександра Матвієнка [38], Пантелеймона Ковалева [34] та Григорія Півторака [42] у [11, с. 10–11] показано, що конструкції з дієслівними формами на *-но*, *-то* доконаного виду мають значення – події, пов'язаної із закінченням дії та з переходом у цей результативний стан³⁹. І цим вони відрізняються від конструкцій зі спільнокореновими пасивними дієприкметниками доконаного виду, які передають значення результативного стану як наслідку закінченої дії (тобто наслідку події). Тому некоректно зараховувати конструкції з дієслівними формами на *-но*, *-то* до результативних, які передають значення стану.

Отже, українська мова має два різновиди конструкцій: з одного боку, активні конструкції з особовими формами дієслів недоконаного й доконаного виду (зокрема означено-особові, неозначено-особові та узагальнено-особові речення), до яких прилягають конструкції з дієслівними формами на *-но*, *-то*, що їх можна розглядати як додаткову самостійну дієслівну форму, пов'язану з пасивними дієприкметниками лише історично, а з другого боку, результативні конструкції з пасивними дієприкметниками доконаного виду. Перші і другі конструкції відповідають двом різним позамовним ситуаціям, і тому з погляду універсальної теорії стану між ними не може бути станової протистави. Безумовно, ці конструкції можна порівнювати та перетворювати одну в одну, але не можна називати ці словотвірні та синтаксичні перетворювання «трансформацією актив ↔ пасив».

Тому, на нашу думку, треба визнати, що українська мова, на відміну від розглянутих англійської, німецької, російської та польської, не має станових протистав і відповідно морфологічної категорії стану. Цей факт треба закріпити термінологічно, відмовившись від термінологічних словосполук на кшталт *так званий пасивний стан* [5, с. 17]; *результатив (традиційно – пасивний стан)* [5, с. 18]; *пасивний (результативний) стан* [4, с. 9], бо вони створюють хибне уявлення про справжню типологічну структуру української мови, її самобутній синтаксис, що ґрунтується на традиціях української народної мови, якій не властиві такі книжні елементи, як активні дієприкметники від перехідних дієслів недоконаного виду й пасивні конструкції.

Висновки

1. Активні й пасивні конструкції в тих мовах, де є станова протистава, відбивають ту саму ситуацію, але під двома різними кутами зору, і тому ці конструкції не повністю семантично тотожні. Активні конструкції передають дію//подію у зв'язку з її суб'єктом і стосовно до нього, тобто як вплив, що його здійснює певний суб'єкт, названий або неназваний у реченні. Пасивні конструкції передають ту саму дію//подію у зв'язку з її об'єктом і стосовно до нього, тобто як вплив, що його зазнає певний об'єкт, обов'язково названий у реченні. Присудки (головні члени) відповідних активної та пасивної конструкцій – це дві різні граматичні форми того самого дієслова, а тому в цих мовах категорію стану розглядають як морфологічну категорію дієслова.

2. Результативні конструкції передають іншу ситуацію, ніж активні й пасивні, і тому їх не можна протиставляти ані активним, ані пасивним конструкціям. Із семантичного погляду між активними й пасивними, з одного боку, і результативними конструкціями, з другого, є причиново-наслідкові зв'язки, а тому відповідні синтаксичні структури можна формально перетворювати одну в одну, але неправильно називати це становими перетвореннями або «трансформацією актив ↔ пасив».

³⁹ Як зазначає Катерина Городенська, «в українській мові для вираження дій, які не передбачають точного означення їхнього виконавця, вживаються безособові конструкції з віддієприкметниковими формами на *-но*, *-то*, які мають досить тривалу (давню) традицію використання <...> і становлять національну специфіку синтаксису української мови. <...> Основне призначення конструкцій із предикативними формами на *-но*, *-то* – акцентувати на завершенні дії та її результаті, а не на виконавцеві дії, що спостерігаємо в російській мові» [19, с. 13].

3. Українські двочленні конструкції з пасивними дісприкетниками доконаного виду у присудковому значенні не пасивні, а результатіві, і тому вони є ефективним засобом перекладати з інших мов результатіві конструкції.

4. Синтаксис слов'янських мов дає мовцеві змогу усувати суб'єкта дії/події в активних конструкціях, не перетворюючи їх у пасивні. Зокрема в українській мові – це означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові речення та безособові речення з дієслівними формами на **-но**, **-то**, які є ефективним засобом перекладати з інших мов двочленні пасивні конструкції.

5. Оскільки українські конструкції із пасивними ся-дієсловами та тричленні конструкції з пасивними дісприкетниками доконаного виду у присудковому значенні, що їх уважали пасивними у традиційних граматиках, не відповідають нормам української мови, то вона, на відміну від розглянутих англійської, німецької, російської та польської, не має пасивних конструкцій узагалі, а й відповідно не має морфологічної дієслівної категорії стану.

6. Пропонуємо закріпити цей факт термінологічно, вилучивши з граматичних описів української мови такі поняття і терміни як: *дієслівна категорія стану, активний стан, пасивний стан, пасивна конструкція* тощо, але залишити поняття й терміни *активна конструкція* та *результатова конструкція* для типологічних порівнянь з іншими мовами.

1. Ахманова О. С. *Словарь лингвистических терминов* / О. С. Ахманова. – 2-е изд. стереотип. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 608 с. 2. Білецький А. О. *Про мову і мовознавство* : Навч. посіб. / А. О. Білецький. – К. : «АртЕк», 1997. – 224 с. 3. Буслаев Ф. И. *Историческая грамматика русского языка* : Синтаксис / Ф. И. Буслаев. – Изд. стереотип. – М. : Книжный дом «Либриком», 2013. – 344 с. 4. Вихованець І. *Дієслівно-іменниковий граматичний тип української мови* / Іван Вихованець // *Українська мова*. – 2012. – № 2. – С. 3–10. 5. Вихованець І. *Морфологічні категорії? Словотвірні? Чи граматичні міжрівневі?* / Іван Вихованець // *Актуальні проблеми українського словотвору* / За ред. д-ра філол. наук В. Грещука. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 13–18. 6. Вихованець І. Р. *Нариси з функціонального синтаксису української мови* / І. Р. Вихованець; АН України, Ін-т української мови; Відп. ред. К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с. 7. Вихованець І. Р. *Частини мови в семантико-граматичному аспекті* / І. Р. Вихованець; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Відп. ред. К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с. 8. Вихованець І. *Теоретична морфологія української мови* : академ. граматики укр. мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська ; за ред. Івана Вихованця. – К. : Унів. вид-во «Пульсар», 2004. – 400 с. 9. Гінзбург М. *Категорійно-поняттєвий апарат аспектологічних досліджень* / Михайло Гінзбург // *Українська наукова термінологія. Історія та сучасний стан* : матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 5 грудня 2014 р.). – К. : Наук. думка, 2015. – С. 42–60. 10. Гінзбург М. *Правила вживання ся-дієслів у фахових українських текстах* / Михайло Гінзбург // *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. – 2016. – № 842. – С. 3–17. 11. Гінзбург М. *Про активні та пасивні конструкції в українських фахових текстах* / Михайло Гінзбург // *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». – 2014. – № 791. – С. 3–14. 12. Гінзбург М. *Семантичні та граматичні категорії у фаховій мові* / Михайло Гінзбург // *Українська наукова термінологія. Фізико-математичні та технічні науки* : матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 6 грудня 2013 р.). – К. : Наук. думка, 2014. – С. 30–43. 13. Гінзбург М. *Українські конструкції з дієслівними формами на -но, -то на тлі сусідніх слов'янських мов* / Михайло Гінзбург // *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». – 2015. – № 817. – С. 3–21. 14. Гінзбург М. *Щодо засадничих понять, пов'язаних з подаванням процесів* / Михайло Гінзбург // *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 676. – С. 8–14. 15. Гінзбург М. *Щодо синтаксичних помилок у нормативних документах: практичні висновки з рекомендації мовознавців* / М. Гінзбург // *Стандартизація, сертифікація, якість*. – 2009. – № 2. – С. 22–30. 16. Голоцукова Ю. *Категорія результативу в українській мові* / Юлія Голоцукова // *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*, 2010. – Т. 28. – С. 61–72. 17. Голоцукова Ю. О. *Про універсальні та специфічні риси категорії результатива* (на матеріалі

української та російської мов) / Ю. О. Голоцукова // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького ДВНЗ «КНУ». – Вип. 13. – 2015. – С. 56–79. 18. Горещкий П. Українська мова : практично-теоретичний курс / П. Горещкий, Ів. Шаля. – 7-е вид. – [К.] : Книгоспілка, [1929] – 335 с. 19. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови / Катерина Городенська // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – Вип. IV. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 11–14. 20. Гречко В. К. О семантике пассивных конструкций (на материале немецкой научной речи) / Гречко В. К. // Вопросы языкознания, 1984. – №. 4. – С. 76–83. 21. Долинина И. Б. Пассивные диатезы английских глагольных лексем / И. Б. Долинина // Залоговые конструкции в разноструктурных языках / отв. ред. В. С. Храковский. – Л. : Наука, Ленингр. отд., 1981. – С. 46–81. 22. Дуда В. Проблема причастных форм пассива в польском языке / В. Дуда // Проблемы теории грамматического залога / отв. ред. В. С. Храковский. – Л. : Наука, Ленингр. отд., 1978. – С. 224–226. 23. Дуден К. Грамматика современного немецкого языка / Konrad Duden. – Л. : Гос. уч.-пед. изд-во Минпрос. РСФСР, Ленингр. отд., 1962. – 704 с. 24. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен ; пер. с англ. В. В. Пассека и С. П. Сафроновой ; под ред. и с предисл. проф. Б. А. Ильиша. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1958. – 404 с. 25. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов / Жеребило Татьяна Васильевна. – Изд. 5-е, испр. и доп. – Назрань : ООО «Пилигрим», 2010. – 486 с. 26. Жлуктенко Ю. О. Порівняльна граматики української та англійської мов : посібник для вчителів / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Рад. школа, 1960. – 160 с. 27. Загнітко А. Морфологічна і семантична структура категорії стану і поля становості / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. / Укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Вип. 14. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – С. 64–73. 28. Залоговые конструкции в разноструктурных языках / отв. ред. В. С. Храковский. – Л. : Наука, Ленингр. отд., 1981. – 288 с. 29. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка : Учебник / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – М. : Высш. школа, 1981. – 285 с. 30. Исторична типологія слов'янських мов : Ч. 2 / За ред. О. Б. Ткаченка. – К. : Довіра, 2008. – 264 с. 31. Качалова К. Н. Практическая грамматика английского языка с упражнениями и ключами : в 2-х т. / К. Н. Качалова, Е. Е. Израилевич. – К. : Методика Паблішинг, 2013. – Т. 1 – 368 с. – Т. 2. – 304 с. 32. Князев Ю. П. Грамматическая семантика: Русский язык в типологической перспективе / Ю. П. Князев. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 704 с. 33. Князев Ю. П. Результатив, пассив и перфект в русском языке / Ю. П. Князев // Типология результативных конструкций (результатив, статив, пассив, перфект) / отв. ред. В. П. Недялков. – Л. : Наука, Ленингр. отд., 1983. – С. 149–160. 34. Ковалів П. Безособові речення на -но, -то, їх значення та норми вживання / проф. П. Ковалів. – Автсбург : Б. в., 1947. – 16 с. 35. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 424 с. 36. Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів / Є. В. Кротевич, Н. С. Родзевич ; За заг. ред. Є. В. Кротевича. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 236 с. 37. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / Олена Курило. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 303 с. (передрук видання 1925 р.). 38. Матвієнко О. Пасивні присудки на -но, -то і -ний, -тий в українській мові (закінчення) / О. Матвієнко // Мовознавство. – 1936. – № 9. – С. 53–74. 39. Мустайоки Арто. Понятие аспектуальности в новом свете [Електронний ресурс] / Арто Мустайоки // II Междунар. конгр. исслед. рус. языка, (Москва, 18.03.2004). – Режим доступу : www.helsinki.fi/~mustajok/pdf/ponjatie_aspektual'nosti.pdf. 40. Національна стандартизація. Правила розроблення, викладання та оформлення національних нормативних документів : ДСТУ 1.5:2015. – К. : ДП «УкрНДНЦ», 2015. – IV, 61 с. – (Національний стандарт України). 41. Недялков В. П. Результатив, пассив и перфект в немецком языке / В. П. Недялков // Типология результативных конструкций (результатив, статив, пассив, перфект) / отв. ред. В. П. Недялков. – Л. : Наука, Ленингр. отд., 1983. – С. 184–197. 42. Півторак Г. П. Оповідання написано – оповідання написане // Питання мовної культури : зб. статей / Г. П. Півторак. – Вип. 4. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 52–55. 43. Плуноян В. А. Общая морфология. Введение в проблематику : учеб. пособ. / В. А. Плуноян. – Изд. 2-е, исправ. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 388 с. 44. Попович Л. Про взаємодію дієслівних категорій та часові форми в українській мові / Л. Попович // Граматичні студії : зб. наук. пр. – Вип. 3. – Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2017. –

С. 47–58. 45. Проблемы теории грамматического залога / отв. ред. В. С. Храковский. – Л. : Наука, Ленингр. отд., 1978. – 288 с. 46. Русанівський В. М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. – 315 с. 47. Русская грамматика. Т. 1: Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология / Н. Ю. Шведова (гл. ред.). – М. : Наука, 1980. – 784 с. 49. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с. 49. Синявський О. Норми української літературної мови / Олекса Синявський. – Львів : Українське вид-во, 1941. – 363 с. 50. Словник української мови: в 11-ти т. / Ред. кол.: І. К. Білодід та ін. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11. 51. Смеречанський Р. І. Грамматика німецької мови : уч. посіб. / Р. І. Смеречанський. – К. : Рад. школа, 1960. – 355 с. 52. Смеречинський С. Нариси з української синтаксису у зв'язку з фразеологією та стилістикою : (Харків, 1932) / Сергій Смеречинський ; Фотопередрук з післясловом О. Горбача. – Мюнхен : Український вільний університет, 1990. – 263 с. 53. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1969. – 584 с. 54. Типология пассивных конструкций: Диатезы и залогов / отв. ред. А. А. Холодович. – Л. : Наука, Ленингр. отд., 1974. – 382 с. 55. Типология результативных конструкций (результатив, статив, пассив, перфект) / отв. ред. В. П. Неделков. – Л. : Наука, Ленингр. отд., 1983. – 264 с. 56. Титаренко Е. Я. Категория фазовости и вид русского глагола / Е. Я. Титаренко. – Симферополь : Изд-во «Доля», 2011. – 368 с. 57. Тихомирова Т. С. Курс польского языка : Учеб. для вузов / Т. С. Тихомирова. – М. : Высш. шк., 1988. – 279 с. 58. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Урядовий портал (Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України). – Режим доступу : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf). 59. Українська мова у ХХ сторіччі : історія лінгвоциду : Док. і матеріали / Упоряд. : Лариса Масенко, Віктор Кубайчук, Оріся Демська-Кульчицька. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. – 399 с. 60. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та інші. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 824 с. 61. Холодович А. А. Проблемы грамматической теории / А. А. Холодович. – Л. : Наука, Ленингр. отд., 1979. – 304 с. 62. Храковский В. С. Русский глагол: иерархия грамматических категорий / Виктор Самуилович Храковский // У простору лінгвістичке славістике : Збірник научних радова поводом 65 година живота академика Предрага Пупера / Ур. Љ. Поповић и др. – Београд : Филолошки факултет, 2015. – С. 777–798. 63. Шевельов (Шерех) Ю. Нарис сучасної української літературної мови / Ю. Шерех. – Мюнхен : Вид-во «Молоде життя», 1951. – 404 с. 64. Щорічний звіт про діяльність національного органу стандартизації за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uas.org.ua/ua/plans-and-reports/plani-i-zviti-za-2016-rik/>. 65. Языкознание : Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд, репринт. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с. 66. A comprehensive grammar of the English language / Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik. – London ; New York : Longman Group Limited, 1985. – 1779 p. 67. CENELEC Annual Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.cenelec.eu/news/publications/Publications/Annual_Report_2016_Tome_2_accessibility.pdf. 68. CENELEC Annual Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.cenelec.eu/news/publications/Publications/Annual_Report_2016_Tome_3_accessibility.pdf. 69. Karamysheva I. Contrastive Grammar of English and Ukrainian Languages : Textbook / Irina Karamysheva – 2-nd edition, revised. – Vinnytsia : Nova Knyha Publishers, 2012. – 320 p. 70. Kibort Anna. Passive and passive-like constructions in English and Polish [Електронний ресурс] / Anna Kibort // A Dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy. – University of Cambridge, 2004. – 449 p. – Режим доступу : <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=C7DC0CDBC77EF9999A264430B08FE60?doi=10.1.1.127.8679&rep=rep1&type=pdf>.